

AGIMI

Periodikë letrare e përmuejshme.

Organ i Shoqnisë "VËLLAZNIJA,,

Drejtues : Dr. KRISTO FLOQI.

Vrojtime.

Artikuj e shkrime prano-
hen, por se vetëm mbi
literaturë, të zgjedhun,
të plotë e të dobishëm.

Dorëshkrimet pranohen
ose jo, nuk kthehen prapë.

Për reklama, zadhânje e
tjera shkrime vehtjake me-
rruni vesht me Drejtimin.

DREJTIMI
PERIODIKA
"AGIMI,,
SHKODËR.

Pajtime.

Në Shqypni.	Për jashta.
P. 3 muej F. 3.	P. 3 muej F. 4.
P. 6 muej F. 6.	P. 6 muej F. 8.
P. 1 vjetë F. 10.	P. 1 vjet F. 14.
Pajtimet çohen te llogaritar' i Shoqnisë z. Ali Borshi Shkodër.	Se i cili nu- mer kushton Frank 1.00

PERMBAJTJA E LÂNDËS

Për një kundërshtim
Shtjerrtime gjuhe
Tempull' i Dodonës
Histori e Ilirvet
Asaj

prej "Agimi,,
» M. L.
» Kr. Floqit
» Hil Mosit
» H. Gjylbegaj

Argtim dhe tuer
Lodra
Andej e Këndej
Fjalë popullore
Shkel e siko

prej "Agimi"
» M. Krimshiti
» J. Tafilaj
» O. Rushdi
» Mushkaja

**BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)**

Për një kundrështim

Shoqnija «Vëllaznija» tue i u mbajtë parimit të vet «Zgjimi i komit shqyp-tar» tfaq i me 10-VIII-1919 një dram dashtnuer me titull «Erminja e Vorfën» ku diftohet se një djalit të rë, të pasun i hini kulifiska (veremi) prejse i ati, tue qitë mbas shpine dishirin e tij të flakët për me u bashkue me Erminen, një vajzë e vobegët, e fejoj me përdhuni me një vajzë të pasun me ëmën, Teodorë, të cilen djalit nuk i a donte zemra kurrsesi.-Drami u tfaq e gjet pëlqim të math në popull, porse si-kurse gjithmonë ndodhë ndër në, u gjeten asish, q i kritikuenë edhe e dnuenë përmbajtjen e dramit si një send kundër moralit, e, shka na vjen keq, këjo kritikë nuk leu prej asish, q i nuk kuptojnë, por prej asish, q i e mbajnë vedin nemosse këtu në Shqipni prijsat e popullit, d. m. th. prej disa pjestar-ve të klerit, q i u nguten me gjykimin e vet, të cilët me një lehtësi të pashoqe, javën para se t' u tfaqte drama, paten guxim me mallkue nepër kishë pjestarët e theatrit e të gjith spektatorët, q i do të shkojshin me e pa. E jo vetëm me e mallkue, por me e dnuë Shoqnin «Vëllaznija» si një shoqnë socialiste (sic), të cilen të mirrshin masat e nevojshme me e shkatrrue (sic).

Nuk po na ka andja me shkue gjatë mbë ket çashtje, pse po druem

mos të na piellin pamarrveshtje, por me gjithkta një dy fjalë nuk po mundemi me i lënë pa i rreshtue. Për shka i përket moralit, dram i «Erminja e vorfën» nuk ka kurrnjë të metë, e kjo punë mundet me u kuptue fort lehtas, tue qenë se dram i para se t' u tfaqte, kje pelqye më së pari prej ish-drejtuesit të degës theatrore, Z. Salih Nivicës; por q i mandej, nuk dijmë se për ç' arsye, në Nr. 31 të fletores së vet «Populli» ndrroj mendim e tha se dram i per kahë morali, ka të metat e veta; mandej qe çue në censurë e pjestarët e saj, njerz të ndërshtëm, nuk gjeten kurrjâ kundër moralit e dhanë lëjen q i t' u tfaqte. Më vonë mandej kur kleri bëri një protestë te Shkelqesia e tij, General Bar-di de Fourtou, e ky tue mos dijtë zakonet e vendit, na drejtoj ket çashtje Këshillit të Perllintares për kompetencë, pjestarët e kënj këshilli, njerz të ndërshtëm e baba fëmijsh, nuk e panë arsyeshmë, q i dram i mos t' u tfaqte. Një provë mandej, q i dram i nuk kishte kurrjâ kundër moralit, asht edhe pëlqimi i të gjith atij populli, q i erd me e pa i cili një zâni provoj se kundrështimet kundra përmbajtjes së dramit kishin qenë krejt të pa theks.

Po ata pjestarë të klerit të Shko-drës a thue nuk kanë qenë kurr për-

jashta, ku kësi dramash tfaqen për ditë e mu n'aso vendesh, qi e mbajnë besimin shumë më mirë se banorët e Shkodrës, e se disa prej atyne qi e çojnë fanatizmin fetar deri në hypokrizi? ... Mandej, pse u gjeten sot, me dalë e me kritikue e me mallkue një dram, qi në kurrnji pikëpamje nuk i kundrështon moralit, kurr në një kohë, jo shumë të largtë, qenë tfaqë lojna pà-morale e të ndyta prej pjestarve të njaj qeverije, qi qe mprojsja e kultit katolik në Shqipëri, e shi në një vënd, i cili, në mos tjetër, përfaqë *sanctę tractandus est*? Pse n'atë kohë nuk u gjetën këtu në Shkodër pjestarë të klerit me i kundrështue asaj punë e me mallkue nepër kishë si bënë sot me dramën «Erminja e vorfën» i cili, tue u përkrahun me ato lojna të pandershme, është një send i shëjtë?

Drami «Erminja e vorfën», në kohë të qeverimit internacional qe paraqitë më se pësë herë në pamje kinematografike e qenë vù në veprim levizjet jo shumë t'urta, qi ka origjinali në vedvedë, e nuk u gjet kush qi me dalë e me e mallkue, ase në mos tjetër, me u vù leçi fëmijvet mos me shkue me e pa. Përkundrazi Shoqëria socialiste e e pandershme «Vëllaznija», si duen me e quejtë disa pjestarë të klerit, i pat hjekë ato levizje edhe vetvrasën në fund të dramit qysh në fillim; e lajmet u vùn «vetëm për të rritshëm», por me gjithkëta disa pjestarë të klerit, në mende të vet, (duhet me thënë kështu, qysh se nuk qe dnue e mallkue në të gjitha Kishët njëtrajtazi e me të njajten rreptsi), u çuenë e mallkuenë dram, amatorë e spektatorë përnjiheri.

Mbas mendimit t'onë, ata pjestarë të klerit janë ngutë me dhënë një gjykim e me dnue një send për pa e pa

e për pa e ndie; ata kishin mujtë fort lehtas me u marrë vesht drejtë për së drejti me kryetarin e Shoqërisë «Vëllaznija», e cila ka për qëllim jo me prishë e me rrenue moralin e popullit, por me e rritë e me e naltue. Me pasë punue këso dore, nuk kishin pjellun gjithkëto të pupurishuna, të cillat larg për me i bënë ndonji dobi besimit e moralit, sjellin dëm edhe mbjellin përçarje e dasina në popull, i cili ka nevojë për një bashkim e vëllazni të dëlirët, pa fanatizëm e pa hypokrizi.

«Agimi»,

Shtjerrtime gjuhe.

Tue marrë shkas prej vrejtes. qi Drejtimi i kësaj së përkohshme bëni në N. të kaluem mbi orthografin t'ëm-nit *kòm*, po më kande t'u shiroj lexuesvet a si kishte për të thënë Bogdani zgjedhësve, disa shtjerrtime përmbi gjuhë, qi tue i rrahun, tue i shoshitun, mund të dalin ndoshta për përparim të gjuhës. Përpara se të mëshpë ndër këto shtjerrtime po dishroj me dituem një ndodhë a fenomen të çuditshëm e të mrekullueshëm mbi gjuhë t'onë. Gjuha përfytyron e efaqë gjëndjen shpirtnore e mendtore të një populli; gjuha tregon shpirtin e mendtorin e atij; prej gjuhës mund të kuptojmë zhdrivimin e lavrimin, më të naltë a më të poshtë, të njaj populli. Por mbi e egër e të breshtë kanë një gjuhë fort pak të zhvillueme, me kraja krejt parore e më tepër jo e nuk mund të jët ndryshej, pse nevojët mendtare t'atyne janë të pakta fort.

T' a përshkojmë historin e komit shqyphtar prej kohvet më të lashta e deri në kohë më të vona e kemi për të pàm se përherë kemi jetuem një jetë të breshtë; nuk është pàm e nuk jemi tue pàm kurrnji livrim e hov kah lavrimi: malet e fiset t' ona bájne një jetë krejt si e kanë pasun llyrët e vjetër. Për në datshim me folë të drejtën, pa i bylmyem fjalët, jemi një kòm, qi gjindet edhe në brishtëni: po, jemi të brishtë e të breshtë! Një këtu po më bāhet se kora e mosha e ré ka për t' u ngrehë kundra meje si me i folun këto fjalë e shi në këto kohë të vishtira. Jo, korë e moshë e ré, mos u trëm, pse nuk gjën galdim më të math një mjek para shtrojës së njëj të smuetit se kur e dikton dergjen e këtij, pse atëherë ka shpresë të madhe me e mengjisë e me e shëndoshë. Kështu edhe për një popull është shëj i mirë kur e njëj gjendjen e vet, don me thënë se ai popull don m' u zgjuem e ka për t' u vûm n' udhë të përparimit. Tue e njoftun pra vedin për një popull aspak të përparuem, si e gjëjmë gjuhën t' onë? A thue me do trajta parore, me pak fjalë, pa farë zhdrivillimi, pa kurrnji tingllim të harmonieshëm? Jo, krejt për kundrazi, pse shofim se ka trajta aq të zhdrivillueme sa me na habitë. Të vëm oroe një foshnje, një kerthi, qi ka filluem me folë e kemi për të degjuem kah thotë: *une pāj ase une shofi*; disa fise shqyptare, atje nalt kah Kosova e veriut e kah Morava, gjithë verbat mundohen me i bām të rregullshëm e thonë *une foli, ti folë etj.* gjithë ëmnavet në shumuer u apin një trajtë të rregullshme, tue i këthypem në gjini fëmijore. Janë shëje të dobta brishtëni. Por shumsija e popullit shqyphtar perdorë forma krejt të zhdrivillueme e aq te-

për sa ka rrasë gjithkund e gjithkah parregullime. Parregullimet ase më mirë me u thënë jashtregullimet, janë shëje zhdrivillimi e zhvillimi. Të shiqojmë gjuhët europiane, qi kanë kapë një zhdrivillim të plotë, të gjithë verbat më të nevojshëm e më të perdorun i kanë të gjithë të parregullshëm. Gjuha e jonë ka një numër të math zanorësh: të thjeshta, hundake, të shkurta, të mesme e të gjata e këto i shtojnë harmoni e madhni; ka gjashtë rase ndër nderule t' ëmnavet, ka tri gjini, ka parregullime të çuditshme ndër disa ëmna e më tepër ndër ata, qi më fort perdoren, si b. f. *at, krye* et., ka perëmna vehtorë si kurrnji gjuhë tjetër, perëmna para ëmnash, si b. f. *i vllau, e motra, të kushrinin* et., ka kohë e mënyrë verbash për bind. Tue vûm oroe, pra, kaq zhdrivillim gjuhe e tue e perkrahsum me gjendjen e popullit çka do të thomi? Arsyja na shtrengon të besojmë se ky popull paska pasë domos një lavrim bukur të naltë; po kur? Ndoshta një tje heret fort, në kohë para historjake, një tjeherë kur u ngrehën ato mure, qi kanë qindruem edhe sot e thirrren mure kyklopnjane (qi i paten ndertuem Kyklopët, ata vigaj me një shtë në ballë, qi paten farktuem armët e Zojzit qi t' i thete anmiqt e vet. Nën ato prrra të mitologjis mbëshehet ndoshta një copë histori e bukur e popullit t' onë. Mos të topitemi, pra, e mos të rrijmë si të toprruem, tue pàm gjendjen e njëj të sotshmen në të cillen gjindemi, por të punojmë e të pëtrijmë kohët e Kyklopvet e kemi për të qënë edhe na të zotët me farktuem armët e ditunivet e të punvet, qi me fituem sypernin mbi fuqi landton të natyrës.

Në një numër të kaluem të kësaj

së përkohëshme, në një artikull shumë të interesëshëm përmbi gjuhë, Z. Karl Gurakuqi thotë në një pikë, *se populli mundohet gjuhën me e prishë, por shkrimtarët me e rrujton*.

Këtan është të vertetë. Por na mjerisht nuk kemi pasë shkrimtarë, që me na rrujton gjuhën. Për shkrimtar do të marrim vesht, jo, ç'farë do njeriu, që shkruen, jo, por një që ndien bukurin e gjuhës e është i zoti me harrë të mirën prej së keqes. Shkrimtari i vertetë është si muzikntari, që do të këtë vesh e më tepër do të njohin ligjërt e harmonisë, pse edhe gjuha, biseda, ligjerimi kanë harmonitë e veta.

Mos t'a marrim tepër haptas fjalën që nuk kemi shkrimtarë, pse ndër këto kohë të fundit kanë dalë disa, por janë pakë fort. Bje fjala vjershtar i naltë është Fishta, që ndër Lahuta të Malsis e ndër ode të tija gjëjmë një harmoni, që na lën pa mënd e një lyrisëm, që na likundë e na çon pesh zëmren; por janë pak, veç se Zoti na i shumoftë.

Sot, Zotit i qofshim falë, shumë djelm të rij janë kapë me shkrime e prej këtyne shpresojmë se gjuha e jonë ka për të marrë një lulzim të math e nëpër gjuhë ka për të naltisuem e bujaruem ndiesit e popullit. Këtyne të rive, pra, për me mundun m'u vjeftë, po më kande t' u shtroj disa shtjerrtime gjuhe. Thotë një fjalë e vjetër e e urtë se të gabuemt është në natyrë të njeriut, por urtija mandej këshillon se me qindruem në gabim është marrë e kryeneçsi. Të gjithë, pra, mund të gabojmë, e vetë i pari, shkruesi i këtyne rreshtave, do të rrfeje se ndër do shkrime të përparshme ka gabuem shumë e randë; sot mundohet mos me gabuem ase së paku e rrën mëndja se nuk gabon ase gabon pak.

Për me mundun me fituem r-diesi të bukura ndaj gjuhën donë marrë në kujdes disa parime themelore, ndër të cillat don permendë se shumësia e zanoret i ep gjuhës tingllim t' ambël e të harmonishëm. Për fat të bardhë këtan e ka gjuha e jonë, si kemi treguem më përpara; pra një detyrë e madhe e shkrimtarvet, t' atyne të cillvet u bje barra me na rrujton gjuhën, që mos t' a qesin mbas shpine ket dhunë të çmueshme të gjuhës s' onë. Pse, pra, të shkruejmë *dlirësi* ase *pastërsi* në vend që me shkruem *dlirësi* e *pastërsi*? Përveç se gjymtim ndaj gjuhën, shkakton edhe hutim ndër ata që lexojnë. Disa vise t'atdheut t' onë zanoret e gjata i kanë humbun, por s' është një arsye që edhe vendet tjera t' i djerrin. Shumë kuj i ka hym në krye se Shqypnija e jugut nuk ka zanore të gjata e, pra, edhe na të veriut mos t' i përdorim më, pse kështu kemi për të sajaem një gjuhë të përbashktë e letrare. Gabim i math, pse vetëm Tosknija mund të thomi se i ka humbun, por jo krejt Shqypnija e jugut, madje ndër disa vise të saja i kanë më tepër se na, për shembull na thomi *sheqer*, por atje poshtë shqyptojnë *sheqër* e kanë arsye, pse është mbas natyrës së gjuhës s' onë. Elbasani, Gegni, por në kerthizë të Shqypnis, zanoret e gjata i kanë më tepër se Shkodra, porse ka humbun të mjetmet. Disa vise të Shqypnis së jugut kanë humbun edhe dyzanet ndër disa emna, për shembull *puntor* *malsor*, për *pantuer* *malsner* et. E mirë, pra, në shkrimtar, që ndien e din se ç' është harmonija e gjuhës për të ndjekë këto traktatë të gjuhës? Do vende kanë humbun infinim e verbavet a është një arsye që ka humbim edhe na?

Trajten e vjetër t' imperfektit shumë

vende nuk e kanë më, deri Elbasani përgjysmash e ka humbun e kështu jemi tue pam ndër disa shkrime *mirr-nim* në vënd qi me shkruem *mirrshim*. Në Shqypni të jugut edhe veltja e tretë veçore e aoristit ka filluem të shkallojë e na bje me kënduem *puno-vi, fillovi* et. Ndër në ka dashë Perendija e kemi ruejtun shum veshin prej këtij gjymtimi, vetëm ndonji fëmë qi mund t'a thotë. Trajta e sotshme për ket vehte është për verba me *ue: filloj, punoj*, por Elbasani thotë *filloji, punoji*; një trajtë të bukur e shumë të arsyeshme për ket vehte e ka ruejtun një pjesë e malsis së Mbishkodrës, qi thotë *fillou, punou*, krejt një si *leu, rrfen, then, preu*. Këjo do t'ishte trajta e vertetë e këtë kishe me dashë me ua porositë shkrintarvet.

Shqyptarët e jugut në njanë anë e ata të veriut në tjetrën, kanë marrë një ves të mbrapshtë me e sajuem shumorin e shumë emnavet, tue u mbrathun një *ra* ase *na*; për sh. *kohëra* e *kohna*, *bimëra* e *vimna*, *pijera* e *pijna*; por shkrintari do t'i ruhet

këtij vesi. Këndej ka ardhë ndër Toskë vesi me i shtuem një *b* gjith herë germës *m*, arsye e paarsye, si emnit *kòm*; na ka rëm me kënduem edhe *zëmbra*. Shqyptarët e jugut kanë dy perëmnat të bukur: *i këtillë* e *i atillë* e pra duhet me thanë *i cilli* e *cilla* e jo *i cili* e *e cila*, e, mjerisht, se edhe ndër në ka filluem të hëjë ky lajthim. Disa donë me na shkruem *sejçilli, sejçilla* e thonë është trajtë më e shkurtë a thue se të dojshin me gjuhë t' onë me hartuem një Volapyk ase një Esperanto. Gjuha na thotë të thomi e të shkruejmë *se i cilli, se e cilla, se të cillin* e *se të cillen*, *se të cillit* e *se të cillës* et.

M. L.

SHENIM: Me përdorimin e përemnit *i cilli* edhe *e cilla* nuk jemi në një mendje me bashkëpunëtorin t' onë. Përemni *i tillë* edhe *e tillë* në toshknishten përdorohen për it. *il tale* e *la tale*, ose fr. *le tel* e *la telle*. Përemnat *cili* e *cilla* n'it. e freng. përkëthehen me fjalët *quale, quel* e *quelle* a shqyptarët e jugut i flasin dhe i përdorjnë me një si: *cili, cila, cilët* etj. e kurr me dy *ll: cilla, cilla* etj. Nuk besojmë qi në këtë rasë shqyptarët e jugut t' a kenë lënë një *l* për kursim, kur nuk kursion *ll-* në t' a përdorin deri në fillkun me dalë: *doua, duallë* etj.

Agimi.

Tempull' i Dodonës

(prej Kr. Floqit.)

Pason prej Nri 2.

II.

Tempull' i Dodonës, si mbas tregimeve të Herodotit është krijuem mbas një dëshirit të shtërgjyshave t' onë Pelasgë të çfaqun para oraklit "Them,, cilli banonte aty në Hellopi shumë vjet më parë se të ngrihej tempulli i Dodonës.¹ Pelasgët tue dishrue me

pasë një tempull të Hyjit pelasgjik për mbi at kodrinë që të kandëshme e bjeshkore, ju shtuë oraklit "Them,, cilli kish një randsi tepër të madhe mbi popullit pelasgë të Hellopis për fallet e tanishëm e të cudishëm e të sigurë e efektive qi opalte ndër ata vende, edhe jo vetëm ata vende por edhe gjith vendet e tjerë fqijë e të larkme i asaj kohe ja njëfishin oraklit vjetër e randsin e e drojshin e e anrojshin. Ky orakli pra ju dha lë-

1. Mythologjia tregon se orakli "Them,, banonte në Epir shumë shekuj më parë se të ngjiste përmytja (deluge) e Deukalijonit. Kët e përmendin edhe historishkruesat Herodoti e Pausania.

Qysh në kohët e hershme e deri në krijim të tempullit të Dodonës e qysh aberë e deri në kohë të Herodotit (600 vjet para Krishtit) ky orakel i famshëm qendroj bres mbas brezit në Shqypni.

jen fetakve Pelasgë për me i bâmun një tempull HËjit, e kso dore ngrehne Pelasgët aty mbi kodrë atë mâ të bukrin e mâ të shkelzypshmin tempull të shekullit.

Orakli "Them,, ase "Themis,,² si i thojsin Grekët e vjetër, ishte mâ i motshëm prej gjith orakleve (fall-dhansavet) të njoftun të atyne kohëve.³ Gojë-dhânja thotë se "Them,, ishte e bija e Dheut edhe e motra e HËjit. Tue qenë se "Them,, u rrit mirë e e dronte shumë vllaun e vet "HËjin,, por edhe e desh tepër r' âmen e saj "Dheun,, (Greqisht *Gaia Gâ* ose *Dhêa, Dhâ*), e âma për ket dashtëni i fali së bijës mjeshtrin e prophetis do me thënë fuqin për me çpallë falle të drejta e të sigurta për kohën e pritme. Kshtu tue qenë se Pelasgët e çmojshim ket fall-rëfese si një bij Përendije dojsin qi edhe vëllaut të saj HËjt t' i ngrehshin një faltore, si edhe e ngritne me lëjen e saj.

Një tjetër arqéollog, *Tringland*⁴ tue besue se kanë qenë dy kso tempuj të Dodonës e tue bâmun fjalë për "Them-in,, thotë se kjo falldhânse, e bij e Dheut, para se me ardhë në Hellon t' Epirit e kish banen në *Têbe* të Egyptës, se pse tempulli mâ i vjetër i HËjit⁵ ish këtû afër këtij qyteti.

2. Asht gjith ajo fjala shqyp *them* ase *thom*, *the*, *thashë*, *thënë* qi Grekët i shtuene edhe sufiks *is* e kshtu u bân *Themis* njashtu si ka qenë edhe fjala *Thet* ose *Tet* (*Det*) të cilën Grekët e bân *Thetis* gjith ashtu *Fat Fatis* (fati bahti) *Artym Artymis* ose *Artemis* (Dijana—Hâna) et. et.

Si thotë Pausania, orakli kur çpallte fallin fillonte me fjalën pelasgjike *them*, d. m. thënë *them* kshtu ose ashtu për ç' ka qi më pvetni, edhe duket se këndejmori orakli mori titullin *Them*, prej së cilës fjalë duli emnimi i perendeshës së drejtsis *Them* ose *Themis* greqisht. Prej kësaj fjale kanë përbâmun Grekët verbin "thespizo,, vë ligje, fjalën "thespisma,, ligje, ligjeratë, kanun, etj. etj.

3. *Herodotë* Lib II. 54.

4. *Conject. in Dodon* b. 824.

5. HËjit Egyptasit i thojsin *Osiris*.

Them, pra, kishte dashtë qi edhe në Epir të adhurohej gjith ashtu HËji midis të Pelasgvet.⁶ Për mbi ket hypotezë tregohej edhe kjo gojë-dhânje : Dy plaka egyptase, cilat gojë-dhânja i quan *Pêleiai*⁷ dulne një dit prej tempullit të perendisë së Egyptës *Osiris*, edhe njana prej ktyne shkoj e qendroj në *Libia* të Afrikës, tjetra ardhin e xûni vent në Epir të Shqypnis. Si njana si tjetra atje ku qendrûne përhapne ndër ata popuj e dhe adhurimin e asaj perendije. Në *Oasis* të Libijes adhurohej një farë *Osiris*, cilët vendasit i thirshin *Ammon*, edhe cili nën riten e HËjit s'ish tjetër përveç se *Djelli*, të cilin Grekët prej *Ammon* e qujten⁸ Apollû ose Apollon gjith ashtu e qujten edhe *Dielllos* ose *Dellos* edhe mâ von *Helios*.⁸ Për atë plakën qi qindroj n' Epir, thonë se ajo, mbasi kish tretë rrugën u xû rop prej disa detarve qi udhëtojsin ndaj zallet e Thesprotis (Çamëris) edhe se këta ja u shitne Pelasgvet t' Epirit.⁹

Mbas një traditionit tjetër, kto *Pêleiai* ose *Pleiade* nuk ishin plaka egyptiane por dy pullumba¹⁰ cilat

6. Për ket bân fjalë edhe *Hesiodi* në "Théogoni,,; gjith ashtu edhe tragédijani i math *Eschyllos* në dramën e tij "Eumenides,, ashtu edhe *Euripidis* në dramën e vet "Ifigenia en Tauris,,.

7. *Pausanias. Peleiai para Dodonaiots eman-teusanto*. D. m. thënë këto "Peleiai,, ose "Pelejade,, "Pelejake,, (qi duket të jetë një fjala shqyp "Plakë,, se përnjiment kto dy të leza egyptiane ishin dy plaka), kto epiknë fallin në Dodonë.

8. Gjithnjë fjala shqyp *Dielli*. Një Apollon mundet me qenë një metaforë e fjalëve shqyp *a-po-lë-n* po lën Dielli.

9. *Lilius Gyraldus*, *Synagoga*. 2. Hist. Mor.

10. *Ponquille* I. 18.

11. *Thesprotion me lëvën gaian*. Homer. *Odyss*. V. 115.

Tue qenë se çamëri i Çamëris vjen ashtu si në perëndinë po të shet prej anës së Greqis, Grekët e vjetër tue parun për gjith ditën qi Dielli perëndonte nga ato vende, kujtojsin se ato vende të Çamëris do t'ishin vende të errsinave e kshtu fantazë e negatë e tyne krijoj aty Tenebrat e Ferrin e mbrohin e Plutonit ose të Adonit a Aido-neus-it. Edhe sot kjo krahinë, cila shtrihet nër-

flutruan prej tempullit të *Osiris* njana në Libye, si thamë sypri, edhe tjetra n' Epir, në dhë të Thesprotëve ose të Mollossëve, cili ish edhe vendi i Ferrit mbas mythologisë greke edhe të cilen edhe Homeri e quan Dhë të zi të Thesprotëve.¹¹ Kto dy pullumba, ishin dy virgjinesha e u thritshin edhe me një mi-emën tjetër *Parthenûse*.¹² Ishin, si thotë legenda, shërboret e Zotit, si me thënë mungesha të pa-përlyme, të pa-prekuna. Herodoti, cili, si thamë në numrin e kaluem, e vizioj vetë tempullin e Dodonës, kishte mujtë, si thotë, me pvetë ministrat e HËjit (Selljët) për

legendën e ktyne "Parthenuseve,, ose pullumbave, e kishte marrë vesht prej gojës së tyne se kto kishin flutruar prej tempullit të *Osiris* qi ish në qytetin *Thêbe* edhe mbasi ardhne në tempullin e Dodonës¹³ filluene me çallë lalle, se pse HËji flitte me gojen e tyne. Riri (adhurimi) qi kto pullumba kishin prue në Pelasgjidë, ishte thotë Herodoti adhurim phoenikas ose m' mirë egyptas¹⁴ do e mos kto virgjinesha të kushtume ndaj *Osiris* (HËji) si priftnesha e shërbore të tij, së mundej të vinin për fije tjetër sojsh falje. përveç se asaj të Zotit të tyne..

(pason fundi në numrin qi vjen).

HISTORIA E MOTSHME E ILIRVET NDER VENDE TË BOZNISË.

Prej Dr. Ludwig v. Thalloczy.

Vijon prej Nri 4.

Ilirët ishin shtat-mëdhaj, të shëndoshët, të fuqishëm edhe fityren e tyne Helenët e Romanët e përshkruejshin t' egër.⁴⁹ Mbasi zbulimet anthropologjike mbi Ilirët e vjetër janë shumë të pakta, nuk mundet njerin me thënë me vertetim, së për tregim thonë disa, se gjoja Thrakët kishin një krye të

gjatë, të verdhë, Ilirët të rrumbullakët e të zezë. Qysh ndër kohnat m' të vjetra të t'ana fiset thrake, e kelte qenë të përzieme, e tue marrë për themel shkrimtarët e vjetër është e vishtirë me i caktue kufijt e Ilirvet të Thrakvet e të Keltvet.

Në qoftë se na marrim para sysh të gjitha shkrimet e pakta qi ndodhen

mjet të lumejve *Thyamis* (Kallamajt) e *Acheronit* (Lumit t' ambël) quhet *Aïdonât*. *Straboni* (X faqe 467 edhe VII. faqe 327) thotë se ky vent u qujt "Thesproti,, prej oraklit të Dodonës, e fjala "Thesprotë (Çamër) vjen prej fjalve "thespis,, "thespizo,, "thespisma,, (oraculum).

11. Fjalën "Parthenuse,, e bân Mythologjia greke prej fjalës greqisht "parthenos,, qi don me thënë "virgjineshë,,. Shtesa "nuse,, nuk gjindet kurrësi në etymologjin greke, por edhe fjala e parë "Parthe,, ose "Parthên,, më duket se është fjala pelasgjike "bardhë,, pra "Parthenûse,, ose "Bardhë-nuse,, s' ka dyshim se tregon njato "N-

set e bardha,, mungesha të pa-përlyme të HËjit, pullumbat e bardha të *Osiris* në Egiptës, cilat quheshin edhe *Dogë*.

12. *Herod. II. 56* - *Aristophanes Sffiqe* 159, 161. - *Amphiphontes Apomniomoneumata* I. 3, 1. *Philostatos* I. 80.

13. Kjo më e vesh prej ktyne fjalve qi thotë Herodoti "*Asperin eikos, amphipolousan en Thêbesi ijeon. Dhiôs eukha apigeto, entaftha mnimin aftu e hin*" d. n. thënë qi iktu (n' Epir) ku kjo (pse) nuse ose nuse e bardhë ardhni doj me pasë edhe kujtimin e tij (e HËjit) cili kish në *Thêbe* tempullin e vet.

49 Plinius, "*Illurica facies videtur hominis*". Në një vend tjetër Plinius thot se një ilir, emnit Dan-

dojetoj 500 vjet. Këqyr Tomaschek I. 127 mbi jetesën e gjatë të Thrakvet.

na kemi përpara një popull, i cili në finisje përbëhej prej vetëm barivet edhe qi pasunin' e veçartë nuk e njifte veç se vende vende. Ndër male ishin cuba, ndë det kusarë, të vorfën, por trima. Arin e gjejshin ndër ujnät e tyne edhe mbasi i dhanë zjarmin pyjvet të shpeshta të vjetra, duket qi atëherë mësuenë m' e njoftë arin e sermin, qi ata e ndërrojshin me armë edhe me stolime bakri.

Në Bozni kto fise jetuenë për disa shekuj në këtë mënyrë, ndë vend qi ata, qi banojshin brî bregu deti shkojshin një jetë të vishtirë edhe ishin të shtrënguem me luftue o me fqit' e tyne ose me tjerë. Kur i mundshin anmiqt e vet, i bájshin rob⁵⁰ edhe e ruejshin thesarin e tyne: bagëtitë edhe shtásët e tyne.⁵¹ Fiset e vogla qenë të munduna prej të mëdhajavet, të cilat mandej shpërdaheshin ndër fise të vogla; nga ndonji herë fiset e vogla bashkoheshin tok edhe i shtypshin fqit' e tyne qi ishin më të fortë. Mjerisht nuk mundnin të përbájshin qendra të përbashkta; kaqë sa nuk shifet një gjurmë të një lidhjeje e të një qindrese. Këjo është historia e motshme e Ilirvet.⁵²

Po të kujtojmë se këto fise kishin të bájshin me popuj qi kishin një tërheqje të madhe sikur Helenët e mandej Rromanët, na duhet të çuditemi për qindresen qi këto fise treguenë tue i mbajtë zakonet e veta. Çudija e j' onë është aqë më e madhe, kur të kujtojmë sulmin e math qi bënë Keltët, të cilët e lëkundnë edhe Greqinë deri në themel.

50. Ardhanët kishin deri më 300.000 rob. Athenaeus, IV., cap. III.

51. Pausanias. IV. 36.

52. Në Padua në libërtoren Bibl. Civica pashë një dorëshkrim: Antiquitatum Illyricarum. I., II. sive de Illirici Minoris atque Dalmatiae rebus a Diluvio Noachio (M. 55.323)

Në fillim të IV. shekull p. Kr. zbritnë prej Renit valë mbas malësh fiset kelte, qi shin të gjithë burra trima e qi s' e mirrshin vdekjen aspak në dorë; e sulmin e tyne nuk mundnë m' e pritë fiset e pa-organizueme ilire. Shum vende ranë përpara sulmit të tyne qi shkonte tue kapërdi gjithë ç' ka gjente përpara. I pari veprim i Keltvet qe me i dëbue Triballët prej vendit të tyne mbi Moravë. Triballët të shkapërdamë ndër të gjitha anët, u sulnë kah lindja në krahinë të Tunës së Poshtme, ku u përpoqnë në një luftë me Skythët mbi breg të shmangët të Tunës. Mundësit kelt qenë të quejtun Skordiskë edhe daheshin ndër dy tuba. Skordiskët e mëdhaj zgjäheshin mbi krahinën prenimore të Serbisë: rreth Drinës edhe rreth Tunës së Poshtme, në vend qi Skordiskët e vogjël zaptojshin krahinën qi ish mb' atë anë të Moravës.

Prej këtyne vendeve aqë strategjike ata mundnim me një lehtësi me msq' ç'do fqi. Prej sulmit të tyne patnë një dâm Thrakët e lindjes e të jugut, si edhe fiset ilire të prenimimit qi banojshin në Bozni, Hercegovinë, në krahinë të Mitrovicës edhe në Kosovë. Ndër këto luftime u çquenë më fort dy fise ilire, gjurmat e të cilave janë të njoftuna n' historin' e vjetër të kësaj krahine: Ardhanët edhe Aduarjet.

Ardhanët në fillim të IV. shekull p. Kr. (390-370) jetojshin rreth Savës, kah prenim'i Liburnvet në pjesën veri prenimore të Boznisë edhe fqi me Japudin'e mbastashme. Këtyne i u desht me pasë një luftë shumë të vishtirë me Keltët; porse, mbasi më në fund qenë të mundun, u dështuenë kah jugu edhe kështu të bashkuem me Daorizët e me Plarajët u sheshuenë mbi Narentën e poshtme kah veri i grykës së Kotorrit. Qendra e këtyne fiseve qe

qyteti Naron qi ish nja 16 km. larg deti e qi ndodhej rreth një liqeni të math. Ky liqë mbushte fushoren e Bisçes, Bjelopoljes e të Mostarit (Hercegovinë), e cila mandej për shkak të nji kataklyzme u ter fare.

Kah veri-lindja e Ardhjanvet, në breg të liqenit të naltpërmendun banonte fisi trim i Autarjatvet, me të cilët fiset e ardhuna për së shpejti u kapërthyenë në një luftë, për shkak të gropavet të krypës qi ndodheshin mbi Narentën e sipërme 3. km. larg prej qytet t Naron. Në fillim qe bā një godi, qi krypa të përdorohej prej të dy palve; por ky godi nuk pat një qindresë të gjatë e lufta u ndez përsëri. Luftimet e ashpërta e të gjata mbaruenë me mundjen e Ardhjanvet, të cilët qenë të shtymë nga jugu; kështu qi pjesa jugore e Boznisë e Hercegovinës edhe një pjesë e Malit të Zi qe e banueme prej Autarjatvet.

Por sa këto luftime muernë nji fund, kur qe çfaqet Leka i Math, zaptes' i botës, i cili për deri sa qe gjallë e bashkoj të gjithë sinisin' e Balkanit.

Leka i Math, përpara se të niste veprimet e veta n' Azi, desh me i shtrure fiset ilire edhe thrake, të cilat j' a prishnin qetësinë mbretënisë së tij; ai me ushtrin' e vet shkoj deri në Tunë, i shtroj Getët qi banojslin m'atë anë të lumit edhe për kujtim të këti fitimi i bāni një theror shpirtit të fuqishëm të këti lumi (355 p. Kr.)⁵³ Kombet e vogla ikshin përpara ushtrisë së tij, ose po të mundnin kërkojshin miqësi edhe i u shtrojshin. Midis të këtyne edhe Skordiskët e përmendun i dërguenë përfaqësojsit e tyne, të cilët qenë pritë e gosiitë mjaft prej Lekës së Math, i cili bāni me ta

edhe një lidhje, qi ata e mbajtnë me besnikëri e me nder deri në vdekje të pushtuesit të math. Thrakët edhe Ilirët qysh prej kësi kohe luftuenë besnikërisht n' ushtrin' e pushtuesit të botës, i cili kur ish nevoja e vinte në veprim mënyrën e veçantë luftare të tyne. Burrat gjymës të veshun të malevet, pa e marrë vdekjen aspak para sysh, u lëshojshin si të tërbuem kundra banorvet t' Azisë të veshun me petka të çmueshme. Banorët e Azisë, të dhānun mbas shijevet të jetës edhe mbas femnavet, nuk mujtnë me i bā ball këtyne burrave edhe Azija qe plaçka e tyne.⁵⁴

Mbas vdekjes së Lekës së Math, atëherë u shkatrrue edhe ai bashkim i përkohshëm. Skordiskët i u sulnë Greqisë, mërguenë ç' do qindresë edhe i shitnë robt e zānun si skllavë. Ky komb trim edhe i armatisun mē së miri, ish mē i fuqishmi në Balkan. Pushtoj Serbinë edhe mbasi i dëboj Autarjatët prej banimit të tyne qi kishin në Bozni, mbretinija e tyne u zgjā edhe ndër ato vise. Ndë vjet 310 këto fise ilire të Boznisë. ishin pa banim. Prej Autarjatvet t'ikun, qi kishin ra në Pooni, nja 20.000 qenë dërgue prej Kasandrit e sheshue në krahinë rreth maleve Orbelos (ndofta në Bullgarë prenimore ndërmjet të Rilo-Dag-ut e të Belash-Planinës.⁵⁵

Të sulunat e bëltvet nuk pushuenë edhe. Këta zunë të lësheshin të rezikshëm edhe për fiset ilire të jugut. Kur mbet i tyne Akichoros i u sul Delfët, në këto veprim muernë pjesë edhe disa qe thrake, të cilat pakësoheshin gjithnjë pse shkojshin tue plaçkë. Tek do binte këjo ushtri, sje-

53. Arrianus I. 1. Thrakët vetëqeveritarë jetojshin kah e shmangta e Orbelosit, Triballët nder rrethe të Silistrisë së sotshme.

54. Curtius Vita Alexandri Magni. III. 10. VI. 6.
55. Diodor. XX. 19. Zippel përment Rilo-Dagun, qe vendi i Dr. M. Döll, në librin e vet Studien zur Geographie des alten Mazedoniens, (Regensburg 1891. F.31) thot se Belash-Planina qe mali më parë i malevet Orbelos.

Ilte rrenim e shkreti; për shum fise ajo kohë qe ora e fundit e tyne. Ndër gjurmat e tyne çfaqen traitime të reja: në rend të parë Dardhanët, një fis ilir që u bënë Maqedhonas edhe që i mundi Keltet; mandej Maqedhonijs, e cila ushtarisht edhe ish e fortë edhe Ilirija me krahinat e veta kah jugu i Drinit nisenë t' a marrin prapë vehten në dorë edhe zunë të mkâmben.

Këtu lulzonte dikur vend' i Enhelervet, të cilët e kishin themelue fuqin' e tyne rreth liqenit t' Ohrisë, e që ishin të bashkuem me fqit' e tyne të jugut e të verjut me nderimin e Kadmit e t' Harmonisë. Fuqinë më të madhe e patnë rreth vjetit 700 p. Kr. kur doginë oraklin e Delfit; në të VI. shekull ranë poshtë edhe më vonë nuk qenë veç se raja e Maqedhonet.

Mbas Enhelervet mori një famë të madhe fis' i Taullantvet⁵⁶ ata mbasi qenë të forcuem me fiset që vijshin prej verjut e themeluenë fuqin' e tyne në Shqipni të Mesme. Historia e tyne përbâhet me një rresht luftimesh të përgjakta me Ilirët. Ata qenë aqë të fuqishëm, sa vetëm Filipi II. i preu pagesat (359) që Maqedhonia i paguente atyne. Mu nd' atë ditë që lindi Leka i Math, Parmeni e theu ushtrinë besëlidhura thrake-ilire. Por qysh asi kohe e deri sa Keltët i nisenë sulmet e veta ata shkuenë një jetë të vishtirë; emn' i tyne përmendej gjithnji, por rëndësinë e muernë Ardhjanët që qenë të shtyem nga jugu.

Nuk dihet edhe mirë se në ç' mënyrë Ilirija jugore ra ndër durë t' Ardhjanvet. Mundet që, mbasi ata qenë të thyem prej Antaratvet u bashkuenë me fise tjera të vogla e kështu u for-

cuenë. E verteta është, se ata ardhnë në jug në gjymës të tretit shekull. Nënë pari të prisavet të fuqishëm ata i thyenë anmiqt e tyne e sikur dy popujt e ramë poshtë, Enhelervet e Taullantët, e themeluenë fuqin' e tyne tue i shtrunë fiset e vogla. Mbreti Agron që ai pushtues, i cili i u turr fisevet të Greqisë verore edhe i dogji. Në kohë të mbrenimit të tij filloj edhe kusarija ilire në det, e cila i dha shkas Rromanvet me fillue pushtimet e veta, nd' atë kohë kur Helenët kishin fillue me ra poshtë. Ilirizmi nd' atë kohë qe më i gjallë edhe i dhânun për me bënë veprime luftore. Sendi më karakteristik i Ardhjanvet është se ky fis, i cili në fillim qe një fis i mbrendshëm (kontinental), ky por sa doli në breg edhe detin e mbajti si vendin, ku bënë deri atëherë veprimet e veta plaçkimi, vjedhjeje e luftimi. Ilirët në këtë mënyrë e këmbyenë sheshin e veprimevet të veta, por mënyra e jetimit mbet gjithnji ajo e përparshmeja.⁵⁷ Deti që ai, i cili j' a çili rrugen e nisivet e të brigjevet të begata e të popullueme e shkëmbijt e nisë e vogla të detit qenë vend' i pritavet, prej kah ata i u suleshin anivet tregtare. Kur për tokë ish e vishtirë këto fise të paqeta me i mbajtë në një lloj mënyre të bashkueme, aqë më e vishtirë qe për to të mbajtunit e një discipline më det. Deri sa Helenët i nprojtën kolonit' e veta me fuqin' e tyre edhe pushtim' i Rromës nuk zgjatej veç se mbetë Itali, nuk kish ndonjë shkak për më u kujdesue për grëndien e fisevet t' Italikvet. Në ndërmjet Maqedhonisë e shkeli lirinë politike të Grekvet, porse tue qenë se në Adriatik kish një konkurrencë mjaft të madhe prej Rromanvet, lindja që ish një vend shumë më i pasun e i pa

56. Emn' i tyne qindroj deri në XV. shekull në një fis që jetonte ndër rrethet e Durrësit. Kristobulos, Das Leben Mohameds. III. XVI. § 1.

57. Pausanias lib. IV. 35.

shkelun e tërhuq elementin grek prej vedit. Tue qenë se deti Adriatik ish plot rreziqe prej kusarinavet ilire, kolonitë greke kërkojshin mprojtje ndër Rromanët, të cilët u dftuenë si mproj-tësit e lirisë greke, sidomos kundra Maqedhonvet edhe Ilirvet.

Mbreti Agron vdiq. E shoqja e tij, Teuta, e cila ish një grue plot me dredhi, i dha kusarisë detësore një trajtë tjetër luftare. Ushtrit' e saja për tokë u sulnë deri n' Epir, tue pushtue kryeqytetin e tue rrenue Elis e Messenen, edhe u zmbrapnë vetëm kur u hap fjala se Dardhanët e mnershëm ishin tue u afrue. Edhe për det Teuta fitoj: anitë ilire, patnë një fitim të shkëlqyshëm kundra Achajevet: Korkyra, qi ish nana e kolonivet u bâ plaçka e tyne. Ndë këtë kohë fillojnë veprimet e republikës rromane, e cila qysh në gjymës të tretit shekull ish bâ mprojtsja e nisisë dalmate Issa. Mandej, tue qenë se kusarët ilirë të dedit nuk i kursejshin as anitë tregtare t' Italisë, kështu në vjet 229 filloj ajo luftë e ashpër, e cila për tri të katërta shekulli vijoj me një rreptësi. Krenët e Ardhjanvet, të cilët ishin të lidhun ndërmjet me një besë të pa-themelshme, i besuenë me të shpejt premtimet të Rromanvet, të cilët mâ së pari shtruenë vetëm krahinën e bregut të detit. Krenët ilirë, po t' a njëfishin mprojtjen rromane, ata mundnin prapë si përpara me urdhnue, edhe posë kësaj kishin edhe një të drejtë tjetër mâ të madhe, se ata nuk mund t' i urdhnote asnjë mbret i vendit. Shkatrrim' i besës qe për Rromanët një punë shumë e vështueshme, sepse ato fise ilire qi u bashkuenë me ta, prej frigës qi kishin prej vëllazënvet të vet, u mbajtënë besnikë me Rromanët, të cilvet i dhanë edhe ndihmen e vet. Ky qe një shkak qi

Rromanët shumë herë, më mendim për m' e shtroue vendin, futshin ngatrrëza ndërmjet të fisevet. E para luftë ilire mori me të shpejt një fund; (228 p. Kr.) Pharos, Issa e Korkyra si edhe qyteti me rëndësi Durrësi ranë në pushtimin rroman. Fuqija e të birit të mbretneshës Teuta u pakësue në një mënyrë të tillë, sa Rromanët kujdestarin e tij Dimitrin, qi ish Zot' i Pharos e fituenë për vehte edhe këtij, si shpërblim për këtë pa-besi qi bâni, i falnë një copë vend. Por Dimitri, njashu si e trathtoj Teuten, nd' atë mënyrë i doli bese edhe Rromanvet. Ai e pushtoj me të shpejt vendin qi zotonte Pini, i bir' i Agronit, e qi Rromanët nuk e kishin prishë edhe i lidhun me Maqedhonët i u turr Rromanvet. Mbas një luftimi [të shkurtë Rromanët duelnë ngadhnjyesa edhe Pinin e vunë përsëri mbret në vend të vet (219).

Lufta qi Rromanët patnë me Punët edhe lidja qi Hanibali bâni me Maqedhonët e penguenë Rromen për disa kohë për m' e shtroue plotësisht Ilirinë. Mbret' i Maqedhonisë Filipi V. i krenuem prej fitimevet të përkohëshme qi pat, i shtroj krenet e fisevet ilire në fuqi të vet edhe i shtrëngoj me i pague pagesa. Por këjo punë, në vend qi me qenë për dobi, qe për dâm të tij, sepse shumica e tyne u bashkue me Rromanët kundra tij. Në pagim ai u bâ në vjet 197 në Tempe Maqedhonisë i u desht me i këthye të gjitha verdet e pushtueme, e Roma qi e njëfte mirë se fqi u i sajë nuk do të rrite pa e shpague këtë humbje, i la beslidhunit të vet, mbretit t' Ilirisë, Pleura në bregun e Leshit (Lissos) deri në Narentë, për me mundun ky kështu me i bâ ball Filipit. Tjerat krahina, qi hynë në sundim të Rromës,

qenë qeverisë ushtarisht.

Pleurati zgjodh si kryeqytet të vendit t' Ardhjanvet Shkodren, e cila ish qendra e udhavit tregtare, qi prej Vlonës (Appolonia), tue u përshkue nepër Durrës (Epidamnos, Dyrrachion) e Shkodrë çonte ndër malësina. Edhe strategjisht Shkodra kish një rëndësi, sepse edhe udhat qi çojshin në zemër të Balkanit, fillojshin prej këti qyteti.

Mbas Pleuratit hypi Gjenci në thron (tafti). Ky kish një natyrë të çuditshme edhe nuk ish i zoti me u vû frenin nenurdhësvet të vet qi ishin kusarë deti të përmendun. Gjenci e dinte shumë mirë kusarinë qi bājshin nenurdhësit e vet kundra anivet tregtare rromane, sepse edhe ai, si mbret-nesha Teuta e mirrte një pjesë të plaçkës qi bāhej. Rromanët zunë atëherë të ndjekin politiken e motshme, me i shti pishat fisevet, tue i da ndërmjet edhe tue i largue prej mbretit të tyne, i cili ndodhej midis dy fuqinave ushtrore, të Maqedhonisë e të Rromës.

Perseu, mbret' i Maqedhonvet e njihte gjendjen e fqit të vet ilir mjaft mirë edhe kerkonte me ç' do mënyrë me bā një lidhje; por deri sa Gjenci, mbas shumë bisedimesh, e dha pelqimin e vet, Rromanët i kishin fitue për vedi krenët e fisevet. Gjenci bāni edhe një gabim tjetër, qi ish asi kohe kundra rregullës ndërkombëtare, tue i pritë dërgimtarët e Rromës, qi kishin ardhë në Shkodrë, në një mënyrë të poshtnueshme, si e pat bā Teuta në kohë të vet. Per m'e shpague këtë turp, senati rroman dërgoj një ushtri 15.000 vetësh nen kryesi të pretorit L. Anicius. Ushtria rromane me ar j'a hapi rrugen vehtes edhe në krye të 30 ditve lufta mori fund. Tue qenë se Perseu, mbret' i Maqedhonvet këqyrte vetëm si m'e ruejtë vendin e tij, Gjenci

cit j' u desh me luftue vetëm, e ushtria e tij pat rreth Shkodrës një humbje të plotë, në vend qi flota e tij ra ndër durë të Rromanvet. Gjenci u dha në dorë edhe qe çue në Rromë për me kremtue hymjen e shkëlqyshme të pretorit rroman. Kështu në vjet 167 p. Kr. mori fund mbretënia ilire.⁵⁸

Mbretënia e Gjencit qe e ndame prej Rromës ndër tri pjesë: Labeata, krahina e sotshme e Shqipnisë me qendrë Shkodren, edhe krahina rreth grykës së Kotorrit me qendrë Rrizonin qenë vû nen sundimin e një prefekti rroman; në vend qi një pjesë e vogël, shumë e vishtirë, mbet në mvehte nen urdhen të një kryetari ilir, i cili si duket qe një i afërmi i Gjencit edhe mbante titullin e një mbreti; këtë gjāna e bājnë m' e besue edhe të hollat e mbretit Ballaeos qi sundonte në vjet 107 p. Kr. Por lidhja e fisevet ilire, qi dikur qenë aqë të forta, u shkatrrue. Kur konsull Flaccus u sul në vjet 135 per me i ndeshkue fiset e egërta qi banojshin ndër male, veproj kundra tyne si t' ishin kusarë, i dëboj prej vendeve të Rromës edhe kundrësh-tarët i përzuni ndër male. Ato qytete, ose fise, të cilat-sikur Daosët-mbas j' a patnë sjellë shpinen Gjencit edhe të vellaut të tij Karavantit edhe mbajshin krah me Rromanët, qenë të li-ruem prej pagesave, të vend qi të tjerët paguejshin gjysmen e pagesave të përparshme.

Kështu u krye periudha e parë e pushtimit. Fuqija rromane zgjāhej deri në Narentë, përtej së cilës u organizuenë Dalmatët e fortë, të cilët edhe përpara qenë anëtarë mbretnisë ilire.

Mbas këti pushtimi, Rroma, e ci-

58. Festi, Brev. VII, f. 5. Florus: Bellum Illyr. II. cap. Livius XLII, cap., 36; XLIII. cap., 17, 18, 43.

la zotnonte edhe detin, për m' e siguarue pushtimin e vet nisi me shti në dorë edhe vendin e mbrendshëm ilir. tue u sgjâ mbi Bozni e Dalmati, deri në Panoni e në Tunë.

(Fund)

Hil Mosi.

ASAJ.

BUKURIJA DUHET FORT.

Si as vetë un nuk e di
N' shoqishojnë patme tokue,
Diçka n' zëmër pata ndi,
Shi atherë kur m' ke shique
M' ata s'yt e shkruem qi ke,
M' at të kândshmen bukuri
M' çile n' zemer nji varrë t' re,
Njalle t' shëjten dashtuni.
Për gjithmonë e për gjith vend
Ftyra e yte m' vjen nder s'p,
Xene besë, po për njimend:
S' due kërkend mâ fort se ty!
Un mbas teje jam kah vdes,
Por ti mue nuk je kah m' don
E prandej po shkoj e tres
Vjen nji ditë, qi tash m' kërkon! -
Edhe ty kur t' bijnë mbi kry,
Njashtu si m' ka ra mue sot,
At' herë mue tash m' jep arsy:
Bukurija duhet fort.

H. Gjylbegaj

Argtim theatruer.

Nji mjet përparimi e qytetnimi janë edhe të tfaqunat teatrore, të cilat kanë për qëllim mësimin e qortimin e vesevet të popullit e përnjiherit edhe vijnë si nji argtim, kû njeriu, i lodhun prej mûndit e punet giën pushim e

defrim. Deri sot qyteti i Shkodrës nuk ka pasë rasë me u argtue shpesh me të tfaquna teatrore, por tash, shoq-nija «Vëllaznija» tue i u mbajtë parimit të vet, qi është përparimi i komit, është tue përdorue për ore ket mjet përparimi e qytetnimi. Mbas të tfaqunit të komedis «Shërbtori i dy zotnivet» këjo shoqni tfaqi me 10 të Gushtit në salon të Kinomatografit dramën 3 aktash «Erminja e vorfën», të shkruem lirisht mbas nji pamjes kinomatografike prej Kolë Gurakuqit.

Në fillim të dramit, kûr kryetari i shoqnës, Hilë Mosi, e luti popullin, qi t' i falte amatorët, në qe se ka për të gjetë të meta, populli kujtoj se njimend dramë nuk do të pelqete, por në mbarim, të gjith u dane gëzueshëm e me nji përshtypje shumë të mirë, kaq qi në salon mrëndë lypen qi t' u tfaqte përsëri.

Amatorët e amatoreshat të gjith janë sjellë mâ së miri e i kanë lanë nam vedit e Shoqnës. Sidomos Lin Deda, qi qe protagonist, e zojusha qi luejti pjesën e Erminjes, së dashtunes së Vinçencit, i kanë krye pjesët e veta qi nuk kë se si lypet mâ mirë. Qe se shkâ shkruen fletorja «Populli» në Nr. 31 me 15 Gusht 1919 mbi këta të dy: «Është për t' u përmendë këtë Z. Lin Deda, qi luejti rrolin e Vinçencit, pse në të gjith at rrol të gjatë mudi me rrujtë deri në fund sensibilitetin e jet e këshitë habiti të gjith salonit, qi nuk ishte mbushë kurr aq fort as në kohë t' austriakve. Mbasandej ka lanë të habitme gjinden e theatrit pajza, qi luejti rrolin e Erminjes, pse aq bukur e ka krye rrolin e saj, sa shojshe se ajo do t' ishte ndonij aktrisse e stervitme kush e din sa jonë me punë të theatrit e jo nji gëzë shkodrane»

Kolë Mjeda, tuej luejt Viktor Pao-

lin me natyrë egërsore, paraqiti një at zemër-fortë e gjak-ftoftë, që nuk i a ven veshin aspak dishirit të birit të vet Vinçencit edhe të lutunavet të një nânës së dhimshme Magdalenës, të cilën pjesë e luejti vetë auktori Kolë Gurakuqi.

Meritojnë me u përmendë edhe Ali Borshi, që bënë pjesën e t'et s'Ermines; Januz Buliqi, që luejti shërbtorin e t'et të Vinçencit, të cilët me të prurim të vet dëftuen se kishin vokacion për punë teatrore.

Edhe Tef Leka që bëni shërbtorin plak, Markun e luejti aqë bukur, sa mos me dhënë asnjë dyshim, se ai ish një djalos, por një plak i motshëm e i stervitun ndër shërbime. Januz Tafilë që luejti rolin e një shoku të Vinçencit e luejti natyrisht pjesën e vet. Omer Rushdija që bashkë me shërbtorin e vet Muhamet Reçin luejti pjesën e mjekut, nonse duelnë për të parën herë në scenë, e luejtnë rolin e vet natyrisht.

Një gëzim për qytetin e Shkodrës, që edhe, tue pa se Shoqëria «Vëllaznija» në një kohë të shkurtë, merr me përtri scenariin që është punë më së miri.

Criticus.

Sh. i Redakëjonit: Këtë e shofim me arsye me i u falë nderit Komitetit organizatues, i cili mbajti rend e rregull si në të shitun të biletave, ashtu edhe në shetimin të vendeve. Një falënderje i a drejtojmë Luigj Kakarriqit, i cili, tue mos kursye mund e djersë, drejtoj ndërtimin e scenariit e mësoj amatorët se si me u prurë, e në qe se dramë, për shkak të përket të paraqitunit të tij, gjet pelqim, nderimi i do dhënë këtij shoku edhe Gasper Simonit, që ndihmoj në ndërtim të scenariit.

Po i paraqesim falënderimet t'ona edhe Karl Gurakuqit, i cili tue marrë përsipër barrën e sufleurit, bëni gjithç që mos për mos me lënë me shqepue amatorët e amatoreshat.

Lodra

Lodrat e Nr. 4 i zgjoll Z. Hysen Jukniqi dhe Z. Nikoll Lalaj në këtë mënyrë: *Munushaqja e Arbnija.*

Shidcina, katund rreth Korçës: *Dishnica.*

Lufqel, lloj peshku *Qefull.*

Treralep, këshqell në Shqipëri: *Pertrela.*

Ballurshi, koder e përmendun për luftime të ndodhuna: *Rashbulli* (afër Durrësit).

Amor, qytet i përmendun: *Roma.*

Berzeani, lum me famë historike në Rusi: *Berezina.*

Akraptipsa, deshmor shqiptar Papa Kristo.

Shenim: Vetëm katundi rreth Korçës në lodrë ka qenë i kuptuem *Dishnica*, në vend që Z. H. J. tuej i shpëtetë një kartës gjeografike ka vënë Shinidca, i cili emën në na është përnjoftun.

Pshtjellun rri me mirë gëllqerjet
E midisin t'kuq e lam,
Shpesh më vënë mbaje fletat
Prej gjithkujt e dashten lam.
Kur rri xet e mblotim mirë,
Shperthei murin t'aj një birë
E fillon me t' shpejt me mirë.

Mangarina, pëlhurë endse.

Yll i bardh, mbret i vjetër.

Thegeo, vjershtues me zë.

Meginuca, sheqe në Adriatik.

Virnana, nisi me famë historike,
Berlesha, lule mali.
Derjas, çmen uji-
Vilgolna, lumij të përmendun.

M. K.

Shenim. Kush i zgjidhë, merr
 për çmim një liber shqip.

Andej e Këndej

Si ra Troja ndër duer të Grekvet ?

Lufta, qi historia përmëndë si
 për mâ të bindueshme, âsht ajo e
 Trojës.

Afër Dardanelevet, në breg t'Ana-
 dollit, motit ishte një qytet qi u thirrte
 Troja, qândërr e një pushtedes së ma-
 dhs, sundue prej një Rregjit të drejtë
 me êmen Priam.

Priami ishte një burrë fort i shtyem
 në mot e kishte shumë djelm, ndër të
 cilët mâ në zâ Hektori e Parizi.

Parizi, një djal i bukur për bind
 i asaj kohë, grabiti, me ndimë të Ve-
 nusit (Hyjnesh' e Bukurisë) Helenen,
 të shoqen e Menelasit, Rregjit të
 Spartës edhe e çoj në Trojë.

Grekët, tuej e marrë këtë të ndo-
 dhun si një kore e dhuen për ta, i
 çpallnë luftë Trojës edhe me njëqind-
 mij burra rrethuenë këtë qytet.

Rrethimi ngjati dhet vjet, por pa
 kurr një dobi. Mâ në fund Grekët,
 mbas porosisë s' Ulisit t' urt'e nder-
 tuenë një përmendore druni në trajtë
 të një kali e mbrenda saj mshehne
 kund katërdhet burra edhe u bânë kin-
 se me ikë, tuej lânë përmendoren në
 lâinë të luftës.

Trojanët, tuej i kujtue Grekët të

lodhun e të thyem, u hodhnë jashta
 ledheve të Trojës, muernë mrapa
 Grekët e kur qe, në një shëj vëndi
 ndeshnë n' atë përmëndore, të cilën
 si fryt ngallnimi e muernë dhe e ve-
 nduenë në një skâj të qytetit me shumë
 gëzim.

Por heu se s' u ngjati gëzimi Tro-
 janëve të ngratë !

Jupiteri, qi kundrote luftën prej
 selisë së vet në maje të Olimp, nuk
 ishte mâ me Trojanët !

Natën ata katerdhëtë burra, qi
 ishin të mshehun mbrenda përmendo-
 res, duelnë për jashta edhe u çilnë
 Grekëve dyrët e Trojës, të cilët pu-
 shtuen qytetin, tuej u bâ ngallnjësja.

Kështu pra Troja, mbas dhet vjet
 qindrese, nepër këshill e urti t'Ulisit
 ra ndër duer të Grekëve.

J. Tafilaj.

Fjalë popullore.

II.

Vijon prej Nri 4.

Ç' ka ka genë ka më genë !

Ç' zanatë t' la vet atë ?

Tre gomar e një supatë !

Ç' t' a bân veltja s' t' a bân kushi !

*Çou i vdekan, e ka një pulë të
 pjekur !*

Kjo fjalë përdoret për t'u bânë
 ndonjë gjellë e mirë.

Ç' ka bân trimi, cuditet i ligu !

Dielli duket në mjes !

Katundi qi duket, pris nuk don !

Kuna a don me dalë e mirë ase e
 keqe, kuptohet n' fillësë.

Dardha ka bishtin mrapa !

Veprimi i keq, sado mshehtazi qi
 të bânë, do e mos merret vesht.

Djali 'pa' nânë, si nata pa hânë!

Dasi qasi!

Aj qi danë, ose âsht nërmjetës,
dahet keq.

Dy t' marrë, kpusin një litar!

Tue u fjalisë njeni me tjetrin, as
njeni nuk j'a lëshon shoqit, e në fund
s' u mbetet tjetër, veç me u xânë.

Dah s' ecen, pyshë i nalet!

Per një njeri qi âsht krye fortë e
s' merr vesht kurrsesi.

Dy sherqij s' mbahen në një dorë.

Kur njerju don me krye një punë
tjetër, pa mbarue atë qi ka në dorë,
ka me u ngatrrue mâ keq.

Deti s' delet kâmbë.

Mbos merr mbi vehte një punë
shum të madhe, qi s' mundesh m' e
krye.

Dorëzâni, dorëdhâni.

Ai qi bâhet dorëzânë, paguen
t' hollat.

Do me msue voeja pulen.

Ai qi s' din per vehte, do me msue
atë qi din.

Din kû kâ morri sÿt.

Thohet per një njeri qi âsht i kup-
tueshem e i squet.

Fmija pa qa e âma s' i ep gjë.

Pa u kujdesue vetë, nuk kujde-
sohet tjetri me të krye punen t' ânde.

*Duhet ka një herë me i thânë de-
rrit daj.*

Kur njeriu ka ngushticë, lypë ndih-
më prej atij qi nuk j' a don shpirti.

Digjet edhe bari njom nepër t' that.

Ka një herë për shkak të një fajtori,
bâhet fajtuer edhe i pa-fajshmi.

Do me gjetë halë n' perpeq.

Flitet për atë qi nuk e pelqen pu-
nen sado e mirë qi të bâhet.

Do me i xjerrë gurit uj.

Prej një koprracit nuk xierret gjâ,
m' sa xierret uj prej gurit.

Dy gra, dy belà.

Djali âsht si ari në baltë.

Djali sado çapkyn qi të jetë, kurr
ç' mimi nuk i prishet.

Duhet mâ shum mend se gjâ!

Sado pasunik t' jetë, kur mos të
ketë mend e bierr të gjith pasuninë.

Duro shpind bumbullimë!

Kur i shkon kush në qafë, pa i
pasë kuej faj e nuk âsht i zoti me i
dalë zot vehtes, i duhet me durue
shkopijt e të fortit.

O. Rushdi

Shkel e shko.

Vjedhs' i zgjuet.

— O, m' a gëzuesh kësulen!

— Ejvallah... Gëzue qofsh.

— Po sa pare e bleve?

— Un besa s' di, pse nuk ishte i
zoti aty kur e mora.

I dejuni.

Një i dejun kësputë e bâ bryl,
ishte pështetë bari një njeri e i bâte
se gjith rruzullimi u siellte për rreth
tij. Ndeshet në një polje edhe i thotë:

“Fati kaq vonë! A e di se s' â
lë me ndihë mâ jashtë?”

I a për i dejuni: “Pres, Zotni Po-
lic, qi tue u siellë bota rreth meje, t'i
vije rëndi shpisë s' ême me ardhë
këtu e me një mbrëndë.”

**BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)**

LIBRA

QI GJINDEN NË SHTYPSHKROJE «NIKAJ» NË SHKODËR

Abetari i vogel	(Nikaj)	.	.	.	.	.	Fr. 1
Abetari i madh	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 2
Libri i dytë	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 2
Libri i tretë	(Beltoja)	.	.	.	.	.	" 3
Gramatika	(Mikeli)	.	.	.	.	.	" 3
Dheshkroja	(Mikeli)	.	.	.	.	.	" 3
Diftume Natyret	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 4
Historija e Shqypnës	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 5
Nollina Historijet të moçme	(Logoreci)	(Blë i dytë)	.	.	.	.	" 3
Bisedime Shqyp-Tedeshk	(Nikaj)	(Blë i parë)	.	.	.	.	" 1.50
" " " " "	(Nikaj)	" i dytë)	.	.	.	.	" 1.50
Lahuta e Malcisë	" (Fishta)	(Blë i parë)	.	.	.	.	" 1
" " " " "	" (Fishta)	(Blë i dytë)	.	.	.	.	" 1
Shkodra e Rrethueme	" (Nikaj)	(Blë i parë)	.	.	.	.	" 2
" " " " "	" (Nikaj)	(Blë i dytë)	.	.	.	.	" 2
Bukurusha Diftimi Historjak i vjetve 1478-79	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 3
Tivari i marrun Lufta e Tivarit	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 2
Ulqini i marrun Lufta e Ulqinit	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 2
Fllad Morali	(Beltoja)	.	.	.	.	.	" 1
Atil Reguli	(Gjeçov)	.	.	.	.	.	" 1
Melodram (Vllaznija	(Fishta)	.	.	.	.	.	" 1.15
Të Nollmet e Kishës	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 3.50
Fjalori Shqyp	(Bashkimi)	.	.	.	.	.	" 8
Libri i blerët i Italis	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 1.50
Kalendari «Shqypja» i vjetë 1915	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 1.50
Kanuni për të zgjedhun të deputetvet	.	.	.	.	.	.	" 1
Prisi në rrugë të njerzisë	(Kodheli)	.	.	.	.	.	" 2
Bisedime të vogla Shqyp-Italisht	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 2
Bleta-Të lutuna Kishtare	(Nikaj)	.	.	.	.	.	" 1

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)